

2. (2016). Nova ukrayins`ka shkola. Konceptual`ni zasady` reformuvannya seredn`oyi shkoly` [New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary school reform] / M. Gry`shhenko (Ed.). K., 40 (ukr).

3. (2017). Nova ukrayins`ka shkola: poradny`k dlya vchy`telya [New Ukrainian School: Teacher Advisor] / N. M. Bibik (Ed.). K.: TOV «Vy`davny`chy`j dim «Pleyady`», 206 (ukr).

4. Navchal`na programa «Ukrayins`ka mova» dlya 5-9 klasiv zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv (za novy`m Derzhavny`m standartom bazovoyi i povnoyi zagal`noyi seredn`oyi osvity`): dlya zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z ukrayins`koyu movoyu navchannya [Curriculum «Ukrainian language» for 5-9 grades of secondary schools (according to the new State standard of elementary and full secondary education): for secondary schools with Ukrainian language]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>. (ukr).

5. Marusy`ch N. Yu. (2012). Kul`tura faxovogo movlennya. Ukrayins`ka mova (za profesijny`m spryamuvannyam). Metody`chny`j posibny`k [Culture of professional broadcasting. Ukrainian language (by professional direction). Methodical guide]. K., 160 (ukr).

УДК 008(075.8)

ORCID iD 0000-0002-1448-3360

ORCID iD 0000-0002-1121-6064

ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

*Оксана Патлайчук,
Оксана Макаручук*

В період становлення нової української школи, концептуально нового бачення освітнього процесу, ми намагаємося підходити до аналізу принципів періодизації і побудови курсу історії української культури як громадяни незалежної суверенної країни, дотримуючись нового погляду на вітчизняну історію. Цей погляд значно відмінний від концепцій як радянської, так і української народницької періодизації. Основою нашого підходу до цього важливого й архіскладного питання сучасності є об'єктивно-логічний, історико-філософський аналіз подій і явищ, що мали місце упродовж усієї історії української культури від її витоків і до сьогодення. Принциповим є бачення субстратом розгортання курсу саме української культури, оскільки загорнути світову культуру в українську неможливо, українську ж розглянути в обгортці світової цілком природно. Особлива увага приділялась можливості поглибленого й недогматизованого розуміння особливостей розвитку української етнічної культури, її проблем, аспектів, важливих ідей з огляду на різноманітність точок зору та підходів і нерівномірність актуалізації самої проблематики в науковій та підручній літературі. Досвід викладання та вивчення української культури виправдовує такий підхід, визначає його плідність і доцільність.

Ключові слова: *періодизація розвитку, засадничі принципи, ієрархізація, формування субстрату, світова взаємодія.*

FUNDAMENTAL CONSTRUCTION PRINCIPLES OF EDUCATIONAL COURSE
IN HISTORY OF UKRAINIAN CULTURE

Oksana Patlaychuk
Oksana Makarchuk

In the period of formation of a new Ukrainian school, a conceptually new vision of the educational process, we try to approach to the analysis of the principles about periodization and construction of a course in the history of Ukrainian culture as citizens of an independent sovereign country, following a new view of national history. This view is significantly different from the concepts as Soviet as well as Ukrainian folk periodization. The basis of our approach to this important and complicated problem of modernity is an objective-logical, historico – philosophical analysis of events and phenomena that took place from the very beginning of Ukrainian culture, precisely, from its origin to the current days. It is fundamental for the substrate to see the development exactly of the course of Ukrainian culture, as it is impossible to wrap the world culture into Ukrainian, nevertheless it is quite natural to regard Ukrainian one in the world's wrapper. Particular attention was paid to the possibility of immersed and undogmatic understanding according to the peculiarities of Ukrainian ethnic culture development, its problem, aspects, important ideas from the point of variety of opinions and approaches, as well as the unevenness of actualization of the issues itself in scientific and natural literature. The experience of teaching and studying Ukrainian culture justifies such approach, determines its fruitfulness and expediency.

Keywords: *periodization of development, fundamental principles, hierarchy, formation of substrate, world interaction.*

Постановка проблеми. Методологічна й науково-світоглядна підготовка – важливий чинник загальної тенденції гуманізації освіти, підвищення науково-інтелектуального потенціалу суспільства й особистого практично-духовного розвитку та самореалізації майбутніх молодих фахівців. Слабким же місцем курсу історії української культури є невизначеність засадничих принципів побудови навчального курсу. Головним із них, на нашу думку, є принцип періодизації історії культури взагалі й української зокрема. Він складає підвалини логіки послідовного розгортання всього її змісту, виділення основних етапів (а отже і розділів курсу). Запропоновані останнім часом програми курсу історії української культури здебільшого відверто ігнорують ці підвалини, а тому схожі на набір абсолютно неузгоджених фрагментарних пропозицій.

Проблема періодизації розвитку української культури має два неузгоджених аспекти: методологічно-теоретичний і методично-навчальний. Перший стосується

об'єктивного процесу й логіки його виразу, другий – викладу в стислих рамках курсу історії української культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформація історичної освіти є однією з провідних складових модернізації української освітянської справи відповідно до потреб формування історичної свідомості учнів і студентів, підвищення загальної і політичної культури громадян зокрема. Гостра необхідність вивчення історії культури українського народу зумовлена складними суспільно-політичними й етнокультурними процесами в сучасній Україні, що засвідчують глибокий смисл національної культури як граничної основи буття української спільноти, її ідентичності та єдності, а також самоствердження серед інших спільнот і культур світу. І цим проблемам нині надається значна увага. На це звертають увагу такі дослідники, як Я. С. Калакура [5], В. В. Гоцуляк [3], С. М. Михайленко, В. Кремень, О. В. Ясь [9], Г. І. Лисенко, М. С. Лисенко. І науковці і організатори освіти переко-

нані, що розбудова національної культури є нині не менш актуальною, ніж проблеми демократизації українського суспільства, побудови засадничих категорій правової держави [10], трансформації української економіки на засадах цивілізованих ринкових відносин. Ідеться, насамперед, про викладання історії української культури, культурології в закладах середньої і вищої освіти, художньої культури в школах. Л. І. Зеліско під час розроблення курсу історії української культури зазначає, що одним із найголовніших аспектів курсу має бути культурологічно-філософська складова, яка у вирішенні науково-дослідницьких проблем української культури спрямована на використання єдиних універсальних принципів, законів та категорій пізнання [4, с. 39–52]. В. М. Вашкевич уважає обов'язковим унесення до сфери вивчення і дослідження таких складових духовного життя, як світогляд, зміст культурних сценаріїв життєтворчості, морально-етичні засади духовних видів української культури. Формування знань через сприйняття культури як соціальної пам'яті людства сприяє глибшому розумінню молоддю історичної ролі, місця і специфіки сучасної української культури [2, с. 163–170]. Багатогранно в контексті феномену культуротворчості розглядають поняття художньої та естетичної культури Л. Масол і Н. Миропольська. Мистецтво, як відомо, стимулює загальний і естетичний розвиток людини, позитивно впливаючи на її творчий потенціал. Саме це забезпечує цілісне ставлення учнівської молоді і студентів до історичного процесу, формує структуроване історичне знання, сприяє зануренню в історію, має ціннісний характер.

Метою статті є спроба адекватного узгодження методологічно-теоретичного і методично-навчального аспектів проблеми періодизації під час розроблення й практичної реалізації курсу історії української культури в стислих часових рамках.

Виклад основного матеріалу. Програми з історії української культури мають надзвичайно обмежену місткість лекційного курсу й семінарських занять, тому значну опору для продуктивної реалізації слід

знаходити в самостійній роботі студентів. Зважаючи на таку нічим не виправдану, на наш погляд, «компактність» під час розгляду головних змістових елементів курсу, ми все ж повинні забезпечити свідоме досягнення його цілісної системи, типологізованої логіки і семантики історичного процесу переважно завдяки методологічній та світоглядній узагальненості. І це може бути забезпечено, насамперед, розробленням принципів історичної типології. Задля чіткого окреслення основних засадничих принципів періодизації спробуємо насамперед певним чином «ієрархізувати» статуси історичних етапів розвитку етнокультури взагалі та української зокрема.

Така невизначеність притаманна майже всім «історіям» (загальній, політичній, культури, права тощо), де наявна проблема «непорозуміння» історії та передісторії. Вочевидь, найпростіше було би розділити на безпосередню історію та передумови. Однак далеко не для «всіх» історій це однаково коректно, а для деяких навіть неприпустимо... Для культури в цілому розподіл розгляду передумов (ще до появи самого субстрату періодизації) та референтних умов уже після його виникнення є обґрунтованим. Скажімо, українці – не «трипільці», але ж (якщо прийняти концепцію автохтонності східних слов'ян) багато культурних елементів і саме окультурене середовище перейшло від них у спадок українцям, що надало підстави вводити предісторичний «трипільський» період, так само, як і «скіфський». Але не слід забувати, що «власне українська» культура має інший «етапний статус», ніж етапи «передумовні» [6, с. 11].

Головною (і провідною) принциповою основою побудови курсу історії української культури є з'ясування універсального й своєрідного в ній (ідентифікації). Ця засада має дві особливості, які впливають на сприйняття цінності курсу в умовах глобалізації світу, що прогресує. Насамперед треба усвідомити: крім того, що культура ніколи не буває «нічийною», абстрактно-всезагальною, не існує й абсолютного погляду на історію взагалі та на історію духовності, зокрема. Наявною була

і є відсутність єдиної ціннісної інтерпретації культурно-історичних подій. Ніколи поляки, татари, монголи не зможуть відчувати історію в тих самих почуттях, що українці, литовці та поляки. «Факти» наче ті ж самі, але ставлення до них, ціннісна інтерпретація – зовсім різні [7, с. 8].

Іншою проблемою стає надто нарізне бачення культурно-історичного процесу України і «зарубіжжя». Щодо культури поняття «зарубіжності» взагалі виглядає недоречним, нав'язує негативні для самоідентифікації відчуття, – «окремшеності», «відрубаності», «невсесвітності», провінційно-периферійного стану. Через сформовані негативні патерни культурно-історичної самоідентифікації такий поділ у пізнавальному плані спричинює різне сприйняття одночасних явищ і подій власної і закордонної історії взагалі й історії культури зокрема. Подолати негативний вплив цих патернів можливо через вивчення взаємодії культур власного народу й інших народів, особливо тих, що перебували в більш-менш безпосередньому контакті з нами. Тільки така взаємодія може допомогти зрозуміти сенси культурно-історичного процесу, ментальні особливості, національний дух, оскільки ніщо не створювалось ізольовано, але й ніщо не твориться без конкретних носіїв (етнічних субстратів насамперед) культури.

Отже, провідною думкою курсу стає формування ідеї культурної зумовленості всього історичного життя нашого суспільства в контексті світової взаємодії. До сьогодні домінував протилежний підхід: детермінаційний акцент ставився на економічне й політичне життя [6, с. 18].

Згідно з новим підходом, відкидається штучне виокремлення буття культури. Важко навіть уявити собі ізольовану культуру будь-якої нації на початку XXI ст. З іншого боку, зовсім недалеко відійшли часи, коли національна культура українців примусово обмежувалася рамками «соціалістичної», «інтернаціональної» ідеології, яка по суті була націоналізована російською культурою, слугувала для максимального обмеження зв'язків українців із західним світом і з іншими світами взагалі. Як

і внутрішня політика русифікації, зовнішні обмеження загрожували повною втратою власної самобутності як окремих представників, так і всього етносу. Сьогодні ж повсюдно обговорюється «всесвітність» людини, її космізм. З іншого боку, «усесвітність» не тотожна «всесвітності». Адже поняття «світового» пов'язане не з заданістю загальносвітовим, а з потенціями відповіді («відгуку») будь-якої етнокультури на виклики неповноти буття через взаємодію з іншими етнокультурами. «Усесвітня» культура традиційних суспільств трималася на універсально-людських архетипних образах – кодах загальнолюдської культури, в яких суб'єктувалися базові універсальні для всього людства теми і сюжети, а особливості різних культур диктувалися їхніми етнічними досягненнями [1].

Важливість виділення і застосування під час побудови курсу, принципу єдності унікального й універсального спирається на низку принципових положень, а саме: урахування «генетичного» і соціокультурного контексту періодизації; недопустимість ігнорування етнічного за рахунок абсолютизації соціального: розуміння того, що соціальну якість буття утворює не матерія, не дух, а культура (світ людиномірних сенсів). Результатом засвоєння цього принципу має стати розуміння визначення культури не як фізичної предметності або фізичного результату, а як процесу самоствердження людини в предметних результатах і засобах, розгляду предметного світу насамперед як людської якості [8, с. 8].

Принцип континуальності забезпечує просторово-часову відповідність і щільність сенсів культури. Особливо слід звернути увагу на просторову й часову взаємодію етнокультур, текстом якої виступають внутрішньоетнічні стосунки, а контекстом – міжетнічна взаємодія. Міжетнічні комунікації (внутрішні і зовнішні) є сьогодні надзвичайно важливою проблемою для України, оскільки на її території проживають представники великої кількості етносів і етнічних груп, а оточують її також багато різноетнічних народів. А міжетнічні контакти далеко не завжди приносять позитивні результати для всіх етносів,

що взаємодіють.

Принцип контекстуального підходу суттєво корелює лінійність причинного зв'язку. Проблемним у цьому випадку стає вибір контексту, в якому слід розглядати поступ української культури. Цей процес викликає появу кількох принципових суттєвих питань – хто чи що є суб'єктом культурно-історичного процесу і якого саме: «світового», глобально-регіонального (європейського, у нашому випадку) чи етнонаціонального (для нас – українського)? Поза контекстом текст втрачає додаткові значення, що диктуються загальним змістом, а, втрачаючи ситуативну семантичну конкретність і емоційну навантаженість, він «означає лише те, що означає». Як немає інтернаціонального, коли немає націй, так – не існує «світової» культури поза її національно-етнічними субстратами. Світова культура не може розглядатися як певна, тим більше повна сума окремих «етнокультур», їх тотальний вектор.

Наступним питанням стає аналіз «загальнолюдських» цінностей у сприйнятті власного досвіду певного народу через його ментальність, через етнічний «архетип». І саме цей досвід, життєво пов'язаний із конкретними умовами і особливостями існування етносу, є культуротворчою силою, результати якої притікають до системи всезагальних досягнень культурно-історичного процесу. У результаті цього аналізу ми можемо стверджувати, що субстратом (носієм головних властивостей – атрибутів) культури є всі народи і кожен із народів, навіть із тих, що проголошують себе «месіянськими», богообраними, великими тощо. Таке бачення має бути покладено як базовий принцип побудови єдиного курсу світової та української культури, що історично відтворює найбільш суттєво важливі взаємозв'язки етнокультури українців, починаючи з праслов'янських їх коренів, з іншими етносами одного «культурного кола». Саме у взаємодії з іншими україн-

ська культура виступатиме об'єктивніше, рельєфніше, самобутніше. Легше можна буде помітити, де вона відбиває сяйво чужих (інших) культур, де ретранслює світло більш розвинених менш розвиненим, де сама світить іншим і собі самій.

У процесі взаємодії етнічних культур поступово розкриватиметься і конкретний зміст «світової» культури, яка не є загальною абстракцією, та отримує реальність буття саме як інтеграція різноетнічних культурних досягнень.

Висновки:

1. Як головний субстрат культури в описаному курсі ми приймаємо «українську» культуру в полі її найбільш інтенсивних, стійких, або значних за смисловим резонансом і наслідками контактів з іншими етнокультурними субстратами, їх особливими досягненнями.

2. Для відтворення в навчальному курсі системного значення будь-якого закінченого «уривка культури», що має властивості цілісності, потрібно розглядати весь контекст української культури як щільно континуально вмонтований в регіональний (європейський, «західний») та світовий контексти.

3. Процес становлення незалежної держави вимагає відходу від концепцій як радянської, так і української народницької періодизації.

4. Формування нового підходу до аналізу основних принципів періодизації розвитку української культури потребує застосування об'єктивно-логічного, історико-філософського аналізу подій і явищ, які мали місце упродовж усієї історії української культури від її витоків і до сьогодення.

5. Принциповим є розгляд власне культурного процесу, його впливу на соціальні, політичні, економічні, побутові явища, а не його вторинності, залежності, подолання некультурологічності дисципліни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белехова Л. І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні / Л. І. Белехова / Науковий вісник ДДПІ ім. І. Франка. – Серія «Філологічні науки. Мовознавство». – 2015. – № 3.

2. Вашкевич В. М. Складові сучасної наукової картини світу / В. М. Вашкевич // Гілея : науковий вісник. – 2016. – Вип. 112. – С. 163–170. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_112_40.
3. Гоцуляк В. В. Історія, її методологія і історіографія як наукові та навчальні дисципліни. Навчальний посібник / В. В. Гоцуляк. – Черкаси : видавець, Третяков О. М., 2016. – 732 с.
4. Зеліско Л. Принцип культуровідповідності в системі культурологічної підготовки фахівців-юристів (на прикладі музичного мистецтва) / Л. Зеліско // Естетика і етика педагогічної дії. – 2013. – Вип. 6. – С. 39–52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2013_6_5.
5. Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. – 2-е вид., доп. – К. : Генеза, 2012. – 512 с.
6. Макарчук О. М., Соболю П. П. Принципи періодизації історії української етнонаціональної культури : навчально-методичний посібник / П. П. Соболю, О. М. Макарчук. – Миколаїв: НУК, 2016 [на електронному оптичному диску DVD-ROM. Об'єм даних 1457 кб. Тираж 15 прим. Вид. № 22. Зам. № 2.
7. Свідзінський А. В. Це складне національне питання / А. В. Свідзінський – К. : Фундація ім. О. Ольжича. Видавництво ім. О. Теліги, 1994. – 69 с.
8. Соболю П. П. Українська духовність [частина 1] / П. П. Соболю // Вересень : науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2002. – № 2. – С. 10–15.
9. Ясь О. В. Народницький напрям в історіографії // Енциклопедія історії України : т. 7 : Мі-О / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України, Інститут історії України. – К. : В-во «Наукова думка», 2010. – 190–194.
10. Патлайчук О. В. Категорія справедливості в соціальній філософії Б. Кістяківського / О. В. Патлайчук // Гілея (науковий вісник) : збірник наукових праць. – К., 2009. – Вип.19. – С. 221–230.

REFERENCES

1. Bjeljekhova L. I. (2015). Arkhetyp, arkhetypnyj smysl, arkhetypnyj obraz u linghvakoghnnytyvnomu vysvitlenni [Archetype, archetypal meaning, archetypal image in linguocognitive illumination]. Naukovyj visnyk DDPI im. I. Franka, № 3 (ukr).
2. Vashkevych V. M. (2016). Skladovi suchasnoji naukoivoji kartyny svitu [Components of the modern scientific picture of the world]. Ghileja : naukovyj visnyk, vyp. 112, 163–170. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_112_40 (ukr).
3. Ghoculjak V. V. (2016). Istorija, jiji metodologhija i istorioghrafija jak naukovi ta navchaljni dyscypliny [History, its methodology and historiography as scientific and educational disciplines]. Cherkasy: vydavecj, Tretjakov O. M., 732 (ukr).
4. Zelisko L. (2013). Pryncyp kuljturovidpovidnosti v systemi kuljturologhichnoji pidghotovky fakhivciv-jurystiv (na prykladi muzychnogho mystectva) [The principle of cultural correspondence in the system of cultural training of lawyers (on the example of musical art)]. Estetyka i etyka pedaghoghichnoji diji, vyp. 6, 39–52. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2013_6_5 (ukr).
5. Kalakura Ja. S. (2012). Ukrajinsjka istorioghrafija: kurs lekciij [Ukrainian historiography: a course of lectures]. K.: Gheneza, 512 (ukr).
6. Makarchuk O. M., Sobolj P. P. (2016). Pryncypy periodyzaciji istoriji ukrajinsjkoji etnonacionaljnoji kuljtury [The principles of periodization of the history of Ukrainian ethnonational culture]. Mykolajiv: NUK, vyd. № 22 [na elektronnomu optychnomu dysku DVD-

ROM. Ob'jem danykh 1457 kb] (ukr).

7. Svidzinskyj A. V. (1994). *Ce skladne nacionaljne pytannja* [This complex national issue]. K.: Fundacija im. O. Olzhycha. Vydavnytvo im. O. Telighy, 69 (ukr).

8. Sobolj P. P. (2002). *Ukrajinsjka dukhovnistj. Chastyna 1* [Ukrainian spirituality. Part 1]. Veresenj: naukovo-metodychnyj, informacijno-osvitnij zhurnal, № 2, 10–15 (ukr).

9. Jasy O. V. (2010). *Narodnycjkyj naprjam v istorioghrafiji* [The Populist Direction in Historiography]. Encyklopedija istoriji Ukrajiny, t. 7. Smolij ta in. (Ed.). K.: Naukova dumka, 190–194 (ukr).

10. Patlajchuk O. V. (2009). *Kateghorija spravedlyvosti v socialjnij filosofiji B. Kistjakivskogho* [The category of justice in the social philosophy of B. Kistyakivsky]. Ghileja: naukovyj visnyk, vyp. 19, 221–230 (ukr).

УДК 373.5.016:821.121]:371.31(477)

ORCID iD 0000-0002-2387-8962

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Наталія Логвіненко

Особливості застосування методу проектів у процесі поглибленого вивчення національної літератури забезпечуються системою факультативних занять, на яких розглядається сучасне фентезі. Вивчення української міфології як невід'ємної частини рідної і світової культури стає підґрунтям для розуміння творів жанру фентезі, їх відмінностей від творів наукової фантастики.

Проектна діяльність має тісний зв'язок з компетентнісно спрямованою освітою як принципово новою парадигмою сучасного освітнього простору, бо навчає набувати знання в процесі самостійної пошукової роботи та виконувати навчальні завдання.

Ключові слова: *сучасне українське фентезі, міфи, язичницькі боги, духовні сили, гуманітарна культура, національна ідентичність.*

THE ROLE OF STUDENT PROJECT WORK IN THE PROCESS OF IN-DEPTH STUDY OF NATIONAL LITERATURE

Nataliya Logvinenko

The aim of the article is to outline unique features of using project work in the process of in-depth study of national literature, that is supported by the system of extracurricular classes, educational value of which is driven by giving students opportunities to choose directions of extended academic work.

The project work is closely related to the development of competence driven education, which is the paradigm of modern educational space, as it teaches to gain knowledge in the process of the independent research and to solve further educational tasks. The method of project work is the most appropriate and effective during literature lessons and extracurricular work. The in-depth study of national literature is reinforced by the system of extracurricular classes.